

EN YÜKSEK CAM TAVANLARA MEYDAN OKUMAK: LATİN AMERİKA KADIN DEVLET BAŞKANLARI

CHALLENGING THE HIGHEST GLASS CEILINGS: LATIN AMERICAN FEMALE HEADS OF STATE

Öz

Latin Amerika'da (2007-2014 arası) aynı anda dört kadın başkan varken günümüzde sadece bir kadın başkan bulunmaktadır. Bu, siyasi iktidarın erkek egemenliğine geri dönüşü ya da "Pembe Dalga"nın sönmesi olarak değerlendirilse de kadınların eskisinden daha fazla siyasi deneyimle iktidar için mücadeleye devam ettiği görülmektedir. Modern tarih boyunca Latin Amerika'nın 13 kadın başkanı olmuştur. Bu kadınların yarısı olağanüstü koşullar ve anayasal kırılmalar altında iktidara gelmiştir. Kadınların en üst siyasi pozisyona seçilmeleri ve güç kazanmaları mevcut toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumaktadır. Diğer yandan hayatları ve deneyimleri ayırt edici bir fenomeni temsil etmektedir. Bu çalışma, Latin Amerika'da ilk kadın başkanın göreve geldiği 1974 yılından günümüze seçilen/atanan 13 kadın başkana odaklanmaktadır. Başkanları farklı kılan özel geçmişleri, aile bağları ve siyasi deneyimleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda kadınların başkan olmadan önceki hayatları karşılaştırmalı yöntemle incelenmektedir. Kadınları iktidara taşıyan temel iki faktörün; eğitim ve siyasi deneyim olduğu gözlenmiştir. Kadınların başkan seçilmelerinde çoğunlukla aile bağı (eş, baba, anne, vb.) ya da akraba dışında güçlü bir erkek (lider, başkan) bağının olduğu gözlenmekle beraber bu durumun 2010 sonrası başkan seçilen kadınlar için geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar, bu bağlardan birine sahip olsa bile kendi yetenekleri ve siyasi deneyimlerinin daha ön planda olduğu ortaya çıkmıştır.

Ruziye TALİ*

*Dr.

E-posta/E-mail:
ruziyetalı@yahoo.com

Orcid: 0000-0003-3650-1571

Anahtar Kelimeler: Latin Amerika, Kadın Devlet Başkanı, Aile Bağı, Siyasi Deneyim, Siyasi Temsil.

Abstract

While there were four women presidents at the same time in Latin America (2007-2014), there is only one (1) woman president today. Although this is considered as the return of political power to male dominance or the decline of the "Pink Tide", it is seen that women continue to struggle for power with more political experience than before. Throughout modern history, Latin America has had 13 female presidents. Half of these women came to power under extraordinary conditions and constitutional breaks. The election and empowerment of women to the top political positions challenges existing gender roles. On the other hand, their lives and experiences represent a distinctive phenomenon. This study focuses on 13 women presidents elected/appointed since 1974 when the first woman president took office in Latin America. The special backgrounds, family ties, and political experiences that make the presidents different are the subject of the study. In this context, the lives of women before they became president are analyzed with a comparative method. The two main factors that bring women to power are education and political experience. Although it is observed that there are mostly family ties (spouse, father, mother, etc.), or strong male (leader, president) ties other than relatives in the

Başvuru/Submitted: 28.01.2022

Kabul/Accepted : 05.03.2022

election of women as presidents, this situation did not apply to women presidents elected after 2010. Even if women have one of these ties, it has been revealed that their own talents and political experiences are more prominent.

Keywords: Latin America, Female President, Family Connection, Political Experience, Political Representation.

Giriş

Tarihsel olarak kadın ve liderliğin uzun ve zengin bir tarihi olmasına rağmen kadınların siyasi liderlik mücadelesi yavaş ilerlemiştir. Kadınlar, devrimlerin, toplumsal hareketlerin ve siyasi davaların etkili ve güçlü liderleri olmuşlardır. Köleliğin kaldırılmasından oy hakkına, çocuk haklarına, açlıkla mücadele çabalarından evrensel sağlık hizmetlerinin sağlanmasına kadar çok sayıda başarılı siyasi kampanya (Watson, Jencik ve Selzer, 2005:54) yürütmüşlerdir. Ancak az sayıda kadın siyasi liderlik pozisyonuna yükselebilmiştir. Son siyasi tabu (Blondel, 1987:25) siyasi liderlikte erkeklerin ezici çoğunluğu devam etmektedir ve kadınların devlet başkanı/başbakan olmalarını sınırlamaktadır.

Dünyada ulusal liderlik pozisyonuna (kadın hükümdarlar hariç) 1960 yılında Sri Lanka'da (o dönemki ismi Seylan) *Sirimavo Bandaranaike*, dünyanın ve ülkesinin ilk kadın başbakanı olarak gelmiştir. Hindistan'da *Indira Gandhi* ve İsrail'de *Golda Meir* de yine aynı dönemde başbakanlık yapmışlardır. Kadınlar bu gelişmelerden ancak on yıl sonra devlet başkanlığını kazanma konusunda sınırlı başarıya ulaşmıştır. 1974 yılında Arjantin'de *Isabel Martinez de Perón* devlet başkanlığı koltuğuna oturan ilk kadın (Jalalzai, 2013:32) olmuştur. Kadınların üst pozisyonundaki sayıları 1960'larda sadece üç, 1970'lerde dört ve 1980'lerde biraz yükselme ile dokuza (Jaquette, 2017:41) çıkmıştır. Devlet başkanı temsilde 1990'lardan itibaren büyük bir kırılma yaşanmış daha fazla ülke demokratikleştikçe kadın yönetici sayısı artmış ve yeni kadın devlet başkanı sayısı neredeyse iki katına (16) çıkmıştır. Bu artış 2000'li yıllarda da devam etmiş 2010'lara gelindiğinde neredeyse üç katına (22) ulaşmıştır. Daha önce kadın lider ile yönetilen ülkelerin çoğu tekrar kadın devlet başkanı seçmeye (Jalalzai, 2013:36-37) başlamıştır. Sayıların artmasında iki gelişme etkili olmuştur. İlki, 1960 ve 1990'ların başında Asya, Afrika ve Latin Amerika da dahil olmak üzere birçok bölgeye egemen olan askerî diktatörlüklerin yıkılması ile başlayan yeni siyasi geçişlerdir. İkincisi, 1990 ve 2000'lerde dünya genelinde kadınların siyasi temsilde yaşadığı adaletsizliğe karşı getirilen aday cinsiyet kota sisteminin hızla yayılmasıdır. Yasama organlarında uygulanan kota sistemi (en az %30) kadın milletvekili temsili 1998'den 2008'e yaklaşık beş kat (Jalalzai ve Krook, 2010: 15) arttırmıştır. Bu kotalar devlet başkanı ya da başbakanlık için son derece nadir uygulansa da kadınların en üst siyasi görevler için rekabet etmelerine yönelik daha büyük uygunluk havuzu oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca, kadınların eğitimde ve istihdamdaki kazanımları siyasi başarılarının önünü açarak katkı sağlamıştır. Ancak günümüzde bu sayıların hâlâ çok düşük olduğu ve en üst siyasi görevlerde temsilde adaletsizliğin devam ettiği görülmektedir. Dünyada kadın devlet başkanı temsil oranı %5,9; kadın başbakan oranı ise %6,7'dir. 152 ülkenin sadece dokuzunda kadın devlet başkanı; 193 ülkenin de sadece on üçünde kadın başbakan (IPU, 2021) bulunmaktadır. Başkanların hepsi başkanlık görevlerine ilk seçilen kadınlardır.

Tablo 1. Dünya'da Kadın Devlet Başkanları

Ülke	Devlet Başkanı	Dönemi	Göreve Başlama Tarihi
Estonya	Kersti Kaljulaid (*)	İlk	10 Ekim 2016
Etiyopya	Sahle-Work Zewde	İlk	25 Ekim 2018
Gürcistan	Salome Zurbışvili	İlk	16 Aralık 2018
Yunanistan	Katerina Sakelaropulu	İlk	13 Mart 2020
Nepal	Bidhya Devi Bhandari	İlk	29 Ekim 2015
Moldova	Maia Sandu	İlk	24 Aralık 2020
Singapur	Halime Yakub	İlk	14 Eylül 2017
Slovakya	Zuzana Čaputová	İlk	15 Haziran 2019
Trinidad ve Tabago	Paula-Mae Weekes	İlk	19 Mart 2018

(*) 11Ekim 2021'de görev süresi dolmuştur.

Tablo 2. Dünyada Kadın Başbakanlar

Ülke	Başbakan	Dönemi	Göreve Başlama Tarihi
Almanya	Angela Merkel (*)	Dördüncü	22 Kasım 2005
Bangladeş	Şeyh Hasina Vecid	İkinci	6 Ocak 2009
Norveç	Erna Solberg (*)	İlk	16 Ekim 2013
Sırbistan	Ana Brnabić	İlk	29 Haziran 2017
İzlanda	Katrín Jakobsdóttir	İlk	30 Kasım 2017
Yeni Zelanda	Jacinda Ardern	İkinci	17 Ekim 2020
Barbados	Mia Mottley	İlk	25 Mayıs 2018
Danimarka	Mette Frederiksen	İlk	27 Haziran 2019
Finlandiya	Sanna Marin	İlk	10 Aralık 2019
Gabon	Rose Christiane Ossouka	İlk	16 Temmuz 2020
Litvanya	Ingrida Šimonytė	İlk	25 Kasım 2020
Peru	Mirtha Esther Vásquez	İlk	6 Ekim 2021
Togo	Victoire Tomegah Dogbé	İlk	28 Eylül 2020

Kaynak: IPU, 2021.

(*) Erna Solberg'in 14 Ekim 2021; Angela Merkel'in 8 Aralık 2021'de görev süreleri dolmuştur.

Latin Amerika'da ise, başlayan geniş demokratikleşme dalgası ve uzun bir geçmişe sahip aktif kadın hareketi olmasına rağmen siyasi iktidarda erkek egemenliği genel olarak korunmuştur. Kadınların en üst siyasi cam tavanı kırarak devlet başkanı gücünü elde etmeleri zor olmuştur. Büyük güce sahip tek bir üst liderin/devlet başkanının olması kadınların bu güce ulaşma imkanlarını sınırlamıştır. 1974 yılında Isabel Perón'un Arjantin Devlet Başkanlığı görevine gelmesinden önce Latin Amerika'da hiçbir kadın en üst siyasi cam tavanları (OECD, 2014:24-25; Cortes-Conde ve Boxer, 2015:44) aşmış devlet başkanlığı koltuğuna oturamamıştır. Kadınlar demokrasi için savaşmalarına rağmen Asya'da yaptıkları gibi demokrasi devrimlerine öncülük edememişler ancak "annelik ve kadın" imgeleri üzerine kurdukları iki yönlü farklılık politikasını kamusal alana taşıyarak siyasallaştırmayı başarmışlardır. Kamusal ve siyasal alana giden yolda kolektif ve sosyal haklar üzerine yapılan vurgu, popülizm ve sosyal Katoliklikle uyumu Latin Amerika kadın hareketini bir tür sosyal feminizm (Molyneux, 2003:172) olarak tanımlanabilmesine imkân vermektedir. Siyasi eylemlerin temelinde anneliğin sembolik rolüne duyulan saygı kadınların kamusal alanda ilerlemelerinin ve en yüksek siyasi makama ulaşmalarının önünü açmıştır. 1990'larda ve 2000'li yılların ilk on yılında kadın devlet başkanı sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artışta en çarpıcı olan; kadın başkanların belirli ülkelerde toplanması yerine farklı ülkelerin de kadın başkan seçmeye yönelmesi ile yaşanmıştır (Jalalzai, 2013:39-40). Baskın maço kültürü (machismo ve marianismo)¹, kadınların seçme ve seçilme hakkını yeni elde etmesi, demokrasinin sınırlı olması ve kadınların kültürel, sosyal ve ekonomik eşitlikten yoksun (Scwindt-Bayer, Vallejo, Cantu, 2020: 8) olmasına rağmen en yüksek makama kadınların seçilerek cam tavanları parçalamaları uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır. Bu bağlamda siyasal alana çıkan ve en üst siyasi cam tavanlara meydan okuyarak devlet başkanlığı koltuğuna oturan 13 kadının, başkan olmadan önceki hayatları ve siyasi deneyimleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Karşılaştırmalı yöntemle kadın başkanların hayatı önemli katkılarına rağmen literatürde sınırlı ilgi (Genovese, 1993) görmüştür. Kadın başkan sayısının azlığı göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın siyasi temsil literatürüne önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışma, Latin Amerika'da ilk kadın devlet başkanının göreve geldiği 1974'ten 2022'ye kadar seçilen/atanan 13 kadın başkanın hayatını, aile bağlarını ve siyasi deneyimlerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek literatüre katkı sağlamaktadır. Araştırmanın temel sorusu, kadınlar başkan olmayı/seçilmeyi nasıl başarmıştır ve hangi özellikleri, farklılıkları ve deneyimleri onları bu yolda güçlendirmiştir. İlk olarak, kadınların siyasi temsili ve devlet başkanı temsili ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar değerlendirilerek çalışmanın kavramsal çerçevesi

oluşturulmuştur. Latin Amerika’da kadın hareketinin gelişim süreci ve kadınların siyasi temsil ilişkisi ele alınmıştır. Ardından çalışmanın kapsam ve yöntemi açıklanmış ve karşılaştırmalı analizin sonucunda elde edilen veriler tablo halinde sunulmuştur. Üçüncü olarak, her bir başkanın kısa da olsa seçilme ve yönetim dönemi ele alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesi sonuç bölümünde yapılmıştır.

1. Latin Amerika’da Kadın Hareketi

Latin Amerika’da feminist hareketlerin tarihi on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Kadınların vatandaşlık mücadelesi, bir taraftan kolonyal deneyim diğer yandan istikrarsız demokrasi ve askerî diktatörlüklerin siyasi tarihi etrafında şekillenmiştir. İspanya sömürgeciliği döneminde yerli halkın sürekli temel insan haklarından yoksun bırakılması en büyük zararı kadınlara vermiştir. Kadınlar, pasif ve boyun eğmekten çok uzak devrimci toplumsal hareketlerin içinde yer alarak ülkelerinin bağımsızlığı için gerilla mücadelelerinde; diğer taraftan tam vatandaşlık hakları doğrultusunda yasal statüleri ve sosyal eşitlikleri için savaşımıştır. Ancak, bölgesel sömürge deneyimi, bu hareketlerin ABD veya Avrupa’da geliştiklerinden çok farklı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. Latin Amerika’da siyasi ilerlemenin merkezine “annelik” (Cortes-Conde ve Boxer, 2015:49) yerleştirilmiştir. Tüm dünyada kadınlar oy hakkı talepleri için mücadele ederken Latin Amerika’da bu mücadele anneliğin siyasallaşması (Cortes-Conde ve Boxer, 2015:46) için yapılmıştır. Annelik, Latin Amerika’daki kadın hareketlerinin yaygın ve kalıcı bir referansı olmuştur. Cumhuriyetçi yeni yönetim kadınlara anneler ve ocağın/ailenin koruyucuları olarak yer ayırarak yirminci yüzyılın sonlarına kadar vatandaşlık dışında bırakmıştır. Bağımsızlık mücadelesi veren liberaller özellikle kadınların ev içi erdemleri ve özel nitelikleri gereği oy hakkı için uygun hale gelmedikleri gerekçesi ile oy hakkı dışında tutmuş ve sınırlı da olsa oy hakkını erkeklere vermiştir. Yine de kadınlar, bu farklılık dilini, onları siyasi vatandaşlıktan ve yasal eşitlikten diskalifiye etmek için kullanılan kamu-özel ayırımına meydan okuyacak şekillerde kullanmıştır. Kadınsı erdemlerini (duygu, paylaşım, güven, barış ve yaşam vb.) evden çıkarıp kamusal alana taşımışlar ve ulusa hizmet olarak tanınmasını sağlamışlardır.

Latin Amerika kadın hareketini heterojen ve kendine özgü biçimleriyle üç sosyo-tarihsel bileşen (Molyneux, 2003:173) şekillendirmiştir. İlki, *ABD ve Avrupa’daki taleplere benzer feminist bir harekettir*. Latin Amerika kadın hareketlerinde kadınlara oy hakkı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında feminizmin erken bir talebi olarak ortaya çıkmıştır. İspanyol sömürgesinin son bulması ile kıtada kurulan yeni devletlerde Avrupa’dan gelen göçmenlerin etkisiyle çeşitli kadın hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadınların siyasi hak talebi de (oy kullanma hakkı, koruyucu iş yasaları, eğitime erişim, demokratik reformlar ve eşitlikçi bir aile hukuku) tam bu noktada (Yarar ve Erbaş, 2017:1076) başlamıştır. Farklı sınıflardan ve farklı görüşlerden kadınlar; kanundaki uygulamalara, Katoliklikten türetilen referanslar üzerinden sosyal ve politik dışlanma koşullarına itiraz etmişlerdir. Bu, kadın hakları, sosyal politika ve siyasi katılım açısından farklılık meselesini ortaya çıkarmıştır. Kadın oy hakkı karşıtları; kadınların çeşitli şekillerde siyasi yargıda bulunamayacak kadar tutkulu, cahil veya evcil olduklarını, destekçileri; kadınların doğuştan gelen özgecilik ve ahlak niteliklerinin siyasi yaşamı iyileştirmeye hizmet edeceğini (Molyneux, 2003:168) iddia etmişlerdir. Böylece kadın biyolojisi ve psikolojisi siyasi eşitlik arayışında hizmete açılmıştır. 1912 Arjantin Oy Hakkı Yasası, kadınlara vatandaşlığın en eski sınavı olan silah taşıyamadıkları gerekçesiyle oy verme hakkını reddettiğinde feministler, çocuk doğurdıklarını ve oğullarını savaşta ulusa kurban verdiklerini söyleyerek anneliğin, ulus ve milliyetçilik fikirleriyle bağlantılı siyasallaşmasını (Molyneux, 2003:169) savunmuşlardır. Bu doğrultuda vatandaşlık hakları genellikle annelik ve kadınlık sorumluluğu üzerine idealize edilmiştir.

İkincisi, *diktatörlüğe, otoriterliğe ve insan hakları ihlallerine karşı seferber olan bir kadın hareketidir*. Yirminci yüzyılın ilk yarısından sonra birçok Latin Amerika ülkesi, demokrasiden bir tür askerî-diktatörlüğe geçerek siyasal değişim yaşamışlardır. Soğuk savaşla artan sağ ve sol

arasındaki çatışma (Kırlı Savaş) Arjantin ve Şili’de sağcı otoriter yönetimlerde yaşanmıştır. Her türlü muhalif hareketin baskıcı yollarla susturulmasına, tüm siyasal ve toplumsal hareketlerin engellenmesine rağmen kadın hareketi kamusal alanda kalabilmiş ve güçlenmiştir. Diktatörlüklerin dağıtamadığı tek siyasal eylem olan kadın hareketi, dönemin en olumsuz eylemi “devlet düşmanı” görülen kişilerin ortadan kaybolmasına karşı direnişte kendini göstermiştir. Madres de Plaza de Mayo ve Abuelas de Plaza de Mayo gibi hareketler², kendilerini siyasal aktörler olarak değil temel kadınsı kaygılara yanıt (Cortes-Conde ve Boxer, 2015:46) olarak konumlandırımlardır. Kadınlar siyasal eylem aracı olarak başta özveri ve annelikle bağdaştırılan tüm geleneksel değerleri kullanarak anneliği kamusal alana taşıyarak siyasallaştırmışlardır. Bu, kadınların ailelerine olan bağlılıklarından ve diğer kültürel açıdan tanımlanmış kadınsı kaygılardan kaynaklanmıştır. Böylece *toplumsal annelik* olgusu ortaya çıkmış ve *anneliğin kutsal nitelikleri* (Molyneux, 2003:169) toplumun hizmetinde kullanılmaya başlanmıştır. Bunların dışında ifade özgürlüğü, siyasal özgürlükler, gıda ve barınma (Yarar ve Erbaş, 2017:1076) talepleri için de mücadele etmişlerdir.

Üçüncüsü, *hayatta kalma stratejilerini sosyo-politik taleplere dönüştüren bir popüler harekettir*. Latin Amerika’da 1980’lerde otoriter-askerî rejimlerden demokrasiye geçilmesi siyasal şiddet ve çatışma ortamını görece sona erdirmiştir. Neoliberal politikalar kamu hizmetlerini kesintiye uğratmış, ekonomik sıkıntı çeken kadınlar ek işlerde çalışmaya başlamış ve işgücü piyasasında daha adil bir gelir dağılımı için yeniden talepte bulunmaya başlamışlardır. Kadınlar, neoliberal iktidarların ve politikaların değişmesi için erkeklerle toplumsal hareketlerde yan yana yer almışlar ve her türlü siyasal, sosyal ve sosyo-ekonomik hakların genişletilmesini istemişlerdir. Kadın hareketinin çıkış noktasını oluşturan bu talepler sonrasında gelişen sosyal bilinç, daha feminist taleplerin (Yarar ve Erbaş, 2017:1077-1079) ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca bu gelişmelere kadınların siyasal partiler tarafından (Peronizm’de olduğu gibi) feminist söylemin unsurlarını ve bazı taleplerini özümsemelerine rağmen kendilerini açıkça anti-feminist siyaset içinde tanımlayan önemli hareketleri de eklenebilir.

Latin Amerika’da tüm kadın hareketlerinin temel dayanağını oluşturan feminist hareketin itici gücü *stratejik toplumsal cinsiyet çıkarlarına* değil *pratik toplumsal cinsiyet çıkarlarına* (Molyneux, 2003:43-44; Cortes-Conde ve Boxer, 2015:46) dayanmıştır. Kadınların kolektif hareketi yaşam hakkının savunulmasına Şili ve Arjantin’de kaybolanları görünür kılmaya yönelik gelişmiştir. Kadınlar ataerkil sistemi değiştirme niyetinde olmamışlar ancak kadın sorunlarını kamusal alana taşımayı başarmışlardır. Kadınların hareket noktaları sistematik bir değişim olmadığı için, toplumsal cinsiyete özgü *stratejik çıkarlar*, toplumsal cinsiyete özgü *pratik çıkarlara*³ tabi kılınmıştır. Pratik çıkarlar, kadınların ataerkil sistemdeki toplumsal konumunun yarattığı acil algılanan ihtiyaçlar nedeniyle tümevarımsal olarak ortaya çıkmıştır. Bu çıkarlar mutlak kadınlara özgü değildir ancak hareketlerde sınıf çıkarlarının savunulmasında birliği sağlamak için stratejik çıkarlar ikinci plana atılmıştır. Bu nedenle Latin Amerika’da feminizmin sınıf mücadelesini ve hareketi parçalayabilecek diğer boyutları dikkate almadan cinsiyet mücadelesini öncelmesi önemli bir eleştiri unsuru olmuştur. Ataerkil sistemde, kadın ve erkek arasındaki iş bölümü kadınları ev içi/özel alana hapseder ve erkeklerin kamusal alanda kazandıkları bağları ve dayanışmayı yaratmaz. Kadınların üreme hakları ve eşit ücret gibi temel sorunlarına yönelik etkili politikalar ve araçlar da geliştirilememiştir. Demokrasiye geçiş sırasında gelişen kadın hareketi, feminist etiketi kabul etmemiştir ancak feminist sorunlara yönelik farkındalık ve ilgileri (Schwindt-Bayer, 2006:571) artmıştır. Kamusal alanın bu kazanımı fedakârlık idealleri içinde yaşam ve sevgi kutsallığının somutlaştığı bir “sembolik kadınlık” ortaya çıkarmıştır. Kadınlar, aşkın nihai dağıtıcıları ve hayatın koruyucuları olarak kazandıkları bu sembolik gücü (Cortes-Conde ve Boxer, 2015:46) başarılı bir strateji olarak; kamusal alanda insan hakları sorunlarından daha fazlasını elde etmek ve etkilerini genişletebilmek (Feijóo ve Nari 1994:125) için kullanmışlardır. Latin Amerika’da annelik ve kadınlık, zaman içinde değişikliğe

uğrasa da kalıcı bir ahlaki ve politik öneme (Molyneux, 2003:169) sahip olmaya ve kadınların siyasal alanda görünür olmalarının temeli olmaya devam etmektedir.

2. Kapsam ve Yöntem

Çalışmanın kapsamı kadın devlet başkanları/başbakanlar ile ilgili siyasi temsil literatürünün taranması sonucunda oluşturulmuştur. Latin Amerika ülkelerinin hemen hepsinde başkanlık sistemi; bölgedeki üç ülkede ise (Belize, Guyana ve Peru) devlet başkanı ile birlikte başbakan bulunmaktadır. Bu yüzden çalışmanın kapsamı kadın devlet başkanları ile sınırlandırılmıştır. İlk kadın başkanın göreve geldiği 1974'ten 2022'ye 11 ülkede devlet başkanlığına seçilen/atanan toplam 13 kadın çalışmaya dahil edilmiş; kadın başbakanlar kapsam dışında bırakılmıştır. Devlet başkanlığı görevini yürüten 13 kadından dördü geçici başkanlık yapmıştır ve diğer başkanlarla aynı resmî süreçten geçmedikleri için kapsam dışı kalmaları literatürde tartışılmaktadır. Geçici başkanlık da olsa bir kadının tercih edilmesi önemli (Jalalzai, 2004: 13) olduğu için çalışmanın kapsamına dahil (bkz. Tablo 3.) edilmiştir.

Çalışmada kapsama alınan 1974'ten 2022'ye toplam 13 kadın devlet başkanının; yaş, eğitim, meslek, aile bağları ve başkan seçilmeden önceki siyasi deneyimleri analiz edilmiştir. Veri kaynağı olarak kadın başkanlar ile ilgili kitaplar, tezler, makaleler, raporlar, araştırmalar, resmî belgeler, yazılı ve görsel medya ve internet siteleri kullanılmıştır. Beş soru (Jalalzai, 2004:86) tanımlanmıştır: *seçilme veya atanma sırasındaki yaşı; eğitim seviyesi; önceki mesleği; başkan seçilmeden/atanmadan önceki siyasi deneyimi; aile bağı var mı?* (eş, baba, akraba ya da güçlü bir lider). Elde edilen *eğitim verileri; düşük* (lise ve altı) *ve yüksek* (üniversite ve üstü) olarak derecelendirilmiştir. *Siyasi deneyim* çalışma kapsamında belirlenen faaliyetler çerçevesinde değerlendirilmiş ve Jalalzai'nin (2004:99) kullandığı sınıflandırma esas alınmış ancak faaliyet süreleri bu çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir. *Hükümette görev almak* (başkan yardımcılığı, bakanlık, sekreterlik vb.); *eyalet ve bölgesel deneyim* (meclis başkanlığı, senatörlük, milletvekilliği); *siyasi partide görev almak* (liderlik, sekreterlik, faaliyetlerine katılma, vb.) *veya siyasi bir harekete* (devrimci dahil) *katılmak*. Bu faaliyetlerden birine, bazılarına ya da hepsine dahil olmaya göre siyasi deneyimin derecelendirilmesi; *düşük* (yok), *orta ve yüksek* olarak belirlenmiştir. *Aile bağı verileri; aile bağı* (baba, anne, eş, akraba) ya da *aile dışından* (eski lider, eski başkan, vb.) biri varsa 'evet'; yoksa "hayır" kelimeleri ile ifade edilmiştir.

Tablo 3. Latin Amerika Kadın Devlet Başkanları (1974-2022)

Ülke	İsim	Pozisyon	Görev Süresi
Arjantin	Isabel Martínez de Perón	Devlet Başkanı	1974-1976
Bolivya	Lidia Gueiler Tejada	Geçici Devlet Başkanı (*)	1979-1980
Nikaragua	Violeta Barrios de Chamorro	Devlet Başkanı	1990-1997
Ekvador	Rosalía Arteaga Serrano	Geçici Devlet Başkanı (*)	09-11/02/1997
Guyana	Janet Rosenberg Jagan	Devlet Başkanı (***)	1997-1999
Panama	Mireya Elisa Moscoso	Devlet Başkanı	1999-2004
Şili	Michelle Bachelet Jeria	Devlet Başkanı (**)	2006-2010; 2014-2018
Arjantin	Cristina Fernández de Kirchner	Devlet Başkanı (**)	2007-2011; 2011-2015
Kosta Rika	Laura Chinchilla	Devlet Başkanı	2010-2014
Brezilya	Dilma Vana Rousseff	Devlet Başkanı (**)	2011-2014; 2014-2016
Peru	Mercedes Rosalba Aráoz	Geçici Devlet Başkanı (*)	30-31 Eylül 2019
Bolivya	Jeanine Áñez Chávez	Geçici Devlet Başkanı (*)	2019-2020
Honduras	Iris Xiomara Sarmiento	Devlet Başkanı	27 Ocak 2022

(*) Başkanlıkta herhangi bir sebeple boşalma olması durumunda yeni başkan seçilinceye kadar başkanlığa vekâlet etmektedir.

(**) Başkanlık görevleri iki dönem devam etmiştir.

(***) Öncesinde başbakanlık yapmışlardır.

2.1. Kadınların Başkan Seçilmesinde Etkili Faktörler: Eğitim ve Siyasi Deneyim

Kadınların başkan seçilmesinde; demokrasi ve kadın hakları, aile bağları, güçlü bir başkanın halefi, erkek çevre/siyasal ağları vb. (Skard, 2014:243-250) etkili olmaktadır ancak kadınların arka planda kalan hayatları ve siyasi deneyimleri sürecin temel taşlarını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamındaki kadınların başkan olmadan önceki hayatları ve siyasi deneyimleri incelendiğinde; *eğitim ve siyasi deneyimin* temel iki kilit unsur (bkz. Tablo 4) olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim, sosyalleşme sürecinde sosyal ve kültürel değerleri iletmekte, kişinin sosyal ağ ve bağlantılarını belirlemekte, belirli değerleri ve normları teşvik etmektedir. Eğitim ve buna bağlı mesleki kariyer kişilerin siyasi kariyer yörüngesini (Alcántara, Barragán ve Sánchez, 2018:77) belirlemektedir. Daha önce yapılan araştırmalara (Jalalzai, 2004:99; Gray ve Batura, 2018:3) paralel olarak bu çalışmada da başkanların eğitim seviyelerinin oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Başkanlardan dördü yüksek lisans ve doktora derecesine sahiptir. Bu sadece ulusal siyaset için değil yerel siyaset için de geçerlidir. Belediye başkanı olarak görev yapan kadınların da iyi eğitime ve kariyer mesleğe sahip olduğu yapılan çalışmalarda (Tali, 2019:22) ortaya çıkmıştır.

Eğitim: Başkanların sekizi *yüksek eğitim* düzeyine sahiptir: 2 doktora, 2 yüksek lisans, 2 hukukçu, 1 işletmeci ve 1 ekonomist. Sadece 2 başkanın *eğitimi düşük* (lise ve altı) ve 3 başkanın da üniversite eğitimini tamamlayamadığı ortaya çıkmıştır.

Yaş: Başkanların göreve gelme/seçilme yaş ortalamaları 55'tir. En genç göreve başlayanlar, Rosalía Serrano (40) ve Isabel Perón (43); en yaşlı Janet Jagan (77) dır. Başkanların yedisi 50-60 yaş aralığında; üçü ise 60 yaşın üstünde göreve gelmiştir.

Siyasi Deneyim: Kadınların iktidara giden yollarına ışık tutmaktadır. Kadınlara iktidara giden yollar kendiliğinden mi açıldı yoksa kadınlar mı bu yolları açtı sorularının cevabını

vermektedir. Başkanlardan dokuzu (%69,27) yüksek düzeyde siyasi deneyime sahip olarak devlet başkanlığı görevine geldiği ortaya çıkmıştır. *Başbakanlık, başkan yardımcılığı, bakanlıklar, sekreterlik, milletvekilliği, senatörlük, siyasi parti kuruculuğu, liderliği ve aktif çalışmanın yanında devrimci harekete katılmak* gibi görevlerle siyasal alanda oldukları ve çok yüksek siyasi deneyime sahip oldukları görülmektedir. Kadınlardan sadece dördü *orta* siyasi deneyimle (30,77) başkanlığa gelmiştir. Siyasi deneyimi *düşük* (olmayan) başkan yoktur. Bu sonuçlardan kadınların yönetici pozisyonlarında daha düşük niteliklere sahip olduğu düşüncesi özellikle 2000'lerden sonra devlet başkanlığına seçilmiş kadınlar için temelden (Jalalzai, 2013:99) yoksun olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların başkan olmadan önce uzun bir siyasi kariyer (Alcántara, Barragán ve Sánchez, 2018:77) inşa ettikleri görülmektedir.

Aile Bağı: Dünya genelinde siyasi bir aileye mensup olmak, hem demokrasiler hem de demokrasi dışı ülkelerde ulusal yönetici pozisyonlarına girmek için bir avantaj sağlamaktadır. Latin Amerika ve Avrupa'da aile bağı ilişkili yöneticilerin oranı %13, Afrika'da %9'dur (Jalalzai ve Meg: 2018:69). Aile bağı, iktidar ve liderlik kaynakları olabilecek siyasi ilişkiler sunarak kişilerin siyasete girişini (isim tanınırlığı ve görünürlük, sosyalleşme, güvenilirlik, eğitim, sosyal ve siyasi ağlar vb.) kolaylaştırmaktadır. Latin Amerika'da 2010 yılına kadar aile bağı aracılığıyla iktidara gelen tüm kadınlar siyasi olarak deneyimsiz olmadıkları gibi hünerli siyasi bilgilere sahiptirler. Aile bağı sadece kadınlara fayda sağlamamıştır tarih boyunca erkekler de bu bağı (Jalalzai, 2010:150) kullanarak iktidara gelmiştir. Bazı araştırmalar aile bağlarının, kadınların siyasi güce erişiminde karşılaştıkları geleneksel engelleri aşmalarında yardımcı olduğunu (Jalalzai ve Meg: 2018:69; Schwindt-Bayer, Vallejo ve Cantu, 2020:7) ileri sürmektedir. Bazı araştırmalar ise Latin Amerika'daki kadın başkanlar için aile bağlarının önemine karşı çıkmakta ve daha az önemli olduğunu (Reyes-Housholder ve Thomas 2018; Schwindt-Bayer, Vallejo, Cantu, 2020:5) ileri sürmektedir. Çalışmanın verileri de bu doğrultuda ortaya çıkmıştır. 13 başkandan sekizi (%61) aile bağı bulunmasına rağmen bu bağın doğrudan başkan seçilmelerinde etkili olmadığı ancak katkı sağladığı ifade edilebilir. Başkanlardan ikisinin (Dilma Rousseff ve Laura Chinchilla) önceki devlet başkanlarının desteği ile aday olarak iktidara giden yolda bağlarını genişlettikleri (Jalalzai, 2013:99) görülmektedir. Her iki durumda da kadınların iktidara giden yolu kendi nitelikleri ve siyasi deneyimleriyle adım adım inşa ettikleri açıkça ortaya çıkmıştır. Başkanların siyasal alanda siyasi eylemleri ile görünür ve tanınır olmaları hem aday gösterilmelerine hem de seçilmelerine olumlu katkı sağlamaktadır (Tali ve Tokuroğlu, 2018:118). Çalışma, sadece 3 başkanın (Lidia Gueiler, Rosalía Arteaga ve Jeanine Áñez) ne aile bağı ne de güçlü bir liderle bir bağı olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Bu başkanların da geçici devlet başkanı olmaları dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Kadın Başkanların Yaş, Eğitim, Meslek, Aile Bağı ve Siyasi Deneyimleri

Ülke	İsim	Yaş	Eğitim/ Meslek	Aile Bağı	Önceki Siyasi Deneyim
Arjantin	Isabel Martinez de Perón	43	İlkokul Dansçı	Evet: Eşi	Juan Perón'un 1973'te iktidara dönmesinde özel ve gayriresmî müzakerelerin yürütülmesi Devlet Başkanı Yardımcılığı (1974)
Bolivya	Lidia Gueiler Tejada	58	Orta öğretim Muhasebeci	Hayır	Devrimci Harekette aktif 12 yıl (1952-1964) Sol Ulusal Devrimci Parti liderliği (1964-1979) Temsilciler Meclisi Başkanlığı
Nikaragua	Violeta Barrios de Chamorro	60	Üniversite (*) Gazeteci	Evet: Eşi	Sandinista: Nikaragua Muhalefet Birliği (UNO)***)
Ekvador	Rosalía Arteaga Serrano	40	Doktora Hukukçu/Yazar	Hayır	Cuenca Meclis Üyeliği (1986-1987) Ekvador Devlet Başkanı Yardımcılığı (1996-1997) Kültür Müsteşarlığı ve Eğitim Bakanlığı (2004-2007)
Guyana	Janet Rosenberg Jagan	77	Üniversite(*) Hemşire ve siyasetçi	Evet: Eşi	Siyasi parti kurucusu ve liderliği Milletvekilliği (1953-1997) Devlet Başkanı Yardımcılığı Bakanlık ve Senatörlük (1964 ve 1997)
Panama	Mireya Elisa Moscoso	52	Üniversite (*) İşkadını	Evet: Eşi	10 yıl siyasi parti liderliği
Şili	Michelle Bachelet	54	Yüksek Lisans Doktor	Evet: Babası	BM Kadın Birimi İcra Direktörlüğü (2010-2013) Güney Amerika Uluslar Birliği Başkanlığı (2008-2009) Milli Savunma Bakanlığı (2002-2004) Sağlık Bakanlığı (2000-2002)
Arjantin	Cristina Fernandez de Kirchner	54	Üniversite Avukat	Evet: Eşi	Perónist Parti (30 yıldan fazla aktif çalışma) Santa Cruz Senatörlüğü (1995) Milletvekilliği (1997)
Kosta Rika	Laura Chinchilla	51	Yüksek Lisans Kamu güvenliği uzmanı	Hayır (***)	Kamu Güvenliği Bakanlığı (1996-1998) Milletvekilliği (2002-2006) Kosta Rika Başkan Yardımcılığı ve Adalet Bakanlığı (2006-2008) Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu Geçici Başkanlığı (2014)
Brezilya	Dilma Vana Rousseff	63	Üniversite Ekonomist	Hayır (***)	Maden, Enerji ve İletişimden Sorumlu Devlet Sekreterliği (1993-1994) Enerji Bakanlığı (2003-2005) Brezilya Devlet Bakanlığı Genel Sekreterliği (2005-2010)
Peru	Mercedes Rosalba Aráoz	58	Doktora Ekonomist	Evet: Babası	Uluslararası Ticaret ve Turizm Bakanı (2006-2009) Üretim Bakanlığı (2009) İlk kadın Ekonomi ve Maliye Bakanı (2009-2010) Peru İkinci Başkan Yardımcısı (2016-2018) Peru Başbakanlığı (2017-2018) Peru Birinci Başkan Yardımcılığı (2018-2020)
Bolivya	Jeanine Áñez Chávez	52	Üniversite Avukat	Hayır	Milletvekilliği (2006-2007), Bolivya Senatörlüğü ve İkinci Başkan Yardımcılığı (2010-2019)
Honduras	Iris Xiomara Sarmiento	62	Üniversite İşletmeci	Evet: Eşi	2009 Darbesine direnen hareketin liderliği Libre Partisi Devlet Başkanlığı Adaylığı (2013) Honduras Devlet Başkanı Yardımcılığı Adaylığı (2017)

(*) Üniversiteyi bazı nedenlerden dolayı tamamlayamamışlardır.

(**) The Nicaraguan Opposition Union (UNO)

(***) Aile dışından güçlü bir liderin/eski başkanın desteği ile aday olmuşlardır.

3. Latin Amerika'nın Kadın Başkanları

Yirminci yüzyılın sonunda Latin Amerika ülkelerinin hepsinde başkanlık sistemi nedeniyle devlet başkanları doğrudan halk tarafından seçilmesi kadınların harekete geçmesinde etkili olmuş ancak rekabet çok şiddetli yaşanmıştır. 16 Latin Amerika ülkesinde; Kolombiya'da ilk kadın devlet başkanı adayının yarıştığı 1974'ten 2010'a 47 seçimde toplam 62 kadın 'başkan aday' olarak seçimlere katılmış (bazıları bir kereden fazla) (Skard, 2014:244) ama seçilememişlerdir. Kadınların devlet başkanlığı zirvesine ulaşmaları hiç kolay olmamıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri, erkek egemen siyasi partiler, siyasi ve sosyal ağların dışında kalmaları ve seçim kampanyası finansman sıkıntısı seçim yarışını iyice zora sokmuştur. Yine de az sayıda kadın devlet başkanı seçilmeyi başarmış ve en yüksek siyasi pozisyona/güce ulaşarak siyasi cam tavanları aşmışlardır.

Arjantin'de 1974 yılında Isabel Martinez de Perón'un devlet başkanlığı görevine gelmesinden günümüze toplam 13 kadın devlet başkanlığı (bkz. Tablo 3.) koltuğuna oturmuştur. Başkanlardan dördü; Lidia Gueiler Tejada, Rosalia Arteaga, Mercedes Rosalba Aráoz ve Jeanine Áñez Chávez geçici devlet başkanı olarak görev yapmışlardır. Isabel Martinez de Perón ve Lidia Gueiler Tejada *atama* ile devlet başkanlığı görevine yükselirken; Violeta Barrios de Chamorro, *demokratik seçimlerle* devlet başkanlığı görevine gelen ilk kadın olmuştur. Bundan sonraki süreçte koşullar karışık ve çatışma içinde de olsa; Janet Rosenberg Jagan, Mireya Elisa Moscoso, Michelle Bachelet, Cristina Fernández de Kirchner, Laura Chinchilla, Dilma Vana Rousseff ve Iris Xiomara Sarmiento demokratik seçimleri kazanarak devlet başkanı koltuğuna oturmuşlardır.

Isabel Martinez de Perón, 1974 yılında Arjantin Devlet Başkanı Juan Domingo Perón'un yardımcısı görevini yürütürken aynı zamanda kocası da olan Juan Perón'un ölümü üzerine 43 yaşında devlet başkanlığı görevine yükselmiştir. Isabel Perón, *hem Latin Amerika'nın hem de dünyanın ilk kadın başkanı* olarak sürdürdüğü 18 aylık görev sürecinde Arjantin siyasetinde üç başlıkta; başkan, parti lideri ve siyasi temsilci olarak kritik rol (Weir, 2013:267) oynamıştır. Isabel Perón başkanlığı, çok zor bir dönemde devralmıştır ve devraldıktan sonra ulusal ve uluslararası alanda kocasının yolunu takip edeceğine söz vermiştir ancak Perón destekçileri arasındaki farklı güçleri birleştirip siyasi şiddete (Jensen, 2008:20) son verememiştir. Hükümetin desteklediği aşırı ekonomik kriz, grevler ve paramiliter faaliyeti önlemeye çalıştığına dair henüz bir kanıtın olmaması başkanlık döneminin olumlu değerlendirilmesini engellemektedir. Isabel Perón, 1976 yılında darbeyle görevden alınmıştır ancak günümüzde bile Arjantin tarihinin önemli siyasi figürü olmaya devam etmektedir. Bu gelişmeden üç yıl sonra 1979 yılında yine oldukça istikrarsız ve belirsiz bir ortamda *Lidia Gueiler Tejada* Boliviya'da 58 yaşında geçici devlet başkanı olarak seçilmiştir. Latin Amerika'nın *ikinci* kadın başkanı olan Lidia Gueiler'in arkasında ne güçlü seçkin yöneticiler ne de aile bağı (baba ya da kocası) mirası vardır. Başta kadınlar olmak üzere hayatı boyunca insan hakları mücadelesi vermiştir. Hükümet karmaşık bir sosyo-ekonomik durumla karşı karşıya kalmıştır. İstikrar planının bir parçası olarak pesoda yapılan %25'lik devalüasyon hem fiyatları hem de protestoları ve sosyal gerilimleri (Rubio, 2021) artırmıştır. Defalarca darbe tehditi alan Lidia Gueiler hükümeti pes etmemiştir ancak iktidarda sekiz ay kalabilmiştir ve 1980 yılında bir darbe ile devrilmiştir. Lidia Gueiler, kısa süren yönetiminde kadın dostu politikaları (Skard, 2014:212) ile dikkat çekmiştir. Kadın bakanlarla birlikte kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için bir kamu refahı merkezi ve bir de kadın hastanesi kurmuştur.

10 yıl aradan sonra 1990 yılında *üçüncü* kadın başkan *Violeta Barrios de Chamorro* 60 yaşında demokratik seçimle Nikaragua'da göreve gelmiştir. Ülkesinin de ilk kadın devlet başkanı olan Violeta Chamorro'nun en kalıcı başarısı ülkesinde 10 yıldır devam eden iç savaşı sona erdirmesidir. Nikaragua'da ilk kez bir iktidar, bir partiden diğerine barışçıl bir şekilde devredilmiştir. Pedro Joaquín Chamorro (kocası), 1978 yılında suikastla öldürülene kadar Nikaragua'nın en aktif muhalif figürlerden biri olmuştur. Violeta Chamorro, seçim kampanyası boyunca kocasının çalışmalarını seçmenle paylaşmıştır. Çalkantılı bir döneme denk gelen başkanlığında; silahsızlanma, dört haneli enflasyonla mücadele, kişi başına düşen dış borçların

yeniden yapılandırılması, Kontralara⁴ barış teklifi (Rubio, 2021) ve Amerika Birleşik Devletleri dış yardım paketi müzakereleri öncelikli başlıklar olmuştur. Violeta Chamorro, erkek egemen siyasi kültürün (machismo ve marianismo) belirlediği sınırlar içinde hareket etmiş (Saint-Germain, 2013: 137) ve altı yıllık görev süresini tamamlayabilmiştir. Aynı yıl 1997 yılında Ekvador Başkanı Abdala Bucaram'ın Kongre tarafından görevden alınması üzerine 40 yaşındaki başkan yardımcısı *Rosalía Arteaga Serrano* geçici başkan olarak göreve gelmiştir. Latin Amerika'nın *dördüncü* kadın başkanı olan Rosalía Arteaga, başkanlık görevini sadece üç gün (9-11 Şubat) elinde tutabilmiştir. Kongre'nin anayasa değişikliğine ihtiyaç duymadan yeni başkanı ataması sadece birkaç gün sürmüştür. Bu karar üzerine Rosalía Arteaga, başkan yardımcılarının otomatik olarak başkanlığı devraldığını ancak atamasının kadın olmasından kaynaklı onaylanmadığını vurgulayarak "bu toplumda machismonun çok güçlü olduğuna inanıyorum" cümleleriyle (Jensen, 2008:69) kendini savunmuştur. Görevden alınmasına izin vermemiş iki gün sonra kendisi istifa etmiştir.

Altı ay sonra Guyana'da *Janet Rosenberg Jagan* 77 yaşında Latin Amerika'nın *beşinci* kadın başkanı olarak seçilmiştir. Janet Jagan olağanüstü siyasi deneyime (Skard, 2014:213) sahip başarılı bir yöneticidir. Kocasını Cheddi Jagan, ulusal bir kahraman ve aynı zamanda Latin Amerika ve Karayipler'in en karizmatik ve ünlü siyasi liderlerinden biriydi. Cheddi Jagan, 1992 yılında ilk demokratik seçimlerde Guyana devlet başkanı seçilmiştir ancak 1997'de aniden vefat etmiştir. Çift, iki nesil boyunca özgürlük, eşitlik ve demokrasi mücadelesinde ülkenin önde gelen temsilcileri (Hinds, 2011:195-6) olmuşlardır. Janet Jagan⁵, sağlık, eğitim ve barınma, kırsal elektrifikasyon ve içme suyu sağlanması alanlarında çaba göstermiştir. Eşit eğitim, eşit konut fırsatları, eşit işe eşit ücret ve ücretsiz doğum izni dahil olmak üzere Latin Amerikalı kadınların kurtuluşunun açık savunuculuğunu (Skard, 2014: 217) yapmıştır. 1999 yılında sağlık sorunları nedeniyle göreve başlamasından 20 ay sonra istifa etmiştir. Aynı yıl Panama'da *Mireya Elisa Moscoso*, 52 yaşında Latin Amerika'nın *altıncı* başkanı olarak demokratik seçimle göreve gelmiştir. Kocasını Arnulfo Arias, üç kez Panama başkanı seçilmiştir ancak her seferinde muhalifleri tarafından görevden alınmıştır. Kocasını öldükten sonra Mireya Moscoso, Arnulfista Partisi'nin liderliğini üstlenmiştir. Bir önceki (1993) başkanlık yarışını %4'lük farkla kaybetmesine rağmen bir sonraki seçimde seçmenlerin %45'inin oyunu almıştır. Başkanlığı döneminde; Panama Kanalı'nı devralmış ve 1999 yılına kadar kanalın kontrolünün ele geçirilmesi konusunda anlaşarak kanalın verimli bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır. Panama'nın Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA- Sistema de la Integración Centro Americana) kurucu üyeliğine ve Orta Amerika Parlamentosu'nda (PARLACEN-Parlamento Centroamericano) bir sandalye kazandırmıştır. Bocalayan ekonomi, gelir eşitsizliği ve yaygın yolsuzluk nedeniyle verilen destek azalmış (Jensen, 2008:22) ve 2004 seçimlerinde yeniden aday olmasına rağmen seçilememiştir.

2000'lerin başında, Latin Amerika'yı 'Pembe Dalga' (Pink Tide) adı verilen bir sol siyaset dalgası sarmıştır. Ülkelerin çoğuna ulaşmıştır ve kadın hakları bu dalga'nın bir parçası olmuştur. Pembe Dalga, Şili, Arjantin, Kosta Rika ve Brezilya'da kadın devlet başkanlarının seçilmesine (Engler, 2018; Dannefjord, 2021) katkı sağlamıştır. 2006-2016 arasında aynı anda dört kadın; Michelle Bachelet, Cristina Fernández de Kirchner, Laura Chinchilla ve Dilma Vana Rousseff devlet başkanlığı görevi (Alcántara, 2018: 15) yapmıştır. Başkanların önceki kadın başkanlardan farklı geçmişleri ve zirveye giden yolları olmuştur; öncelikle hiçbiri eşlerinin ölümü üzerine değil kendi nitelikleri, beceri ve azimlerini kullanarak zirveye tırmanmıştır. Başkanlardan Michelle Bachelet, 2006'da 54 yaşında Latin Amerika'nın *yedinci* başkanı olarak seçilmiş, Şili'de agnostik, sosyalist ve bekar bir anne olarak devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Ayrıca, Latin Amerika'da önde gelen bir erkek politikacının eşi, dul eşi, kızı ya da akrabalık bağı olmadan (Jensen, 2008:59; Franceschet ve Thomas, 2010:177) kendi nitelikleri temelinde (Skard, 2014:245) seçilen ilk kadındır. Ülkenin siyasi tarihinde ilk kez bir kadın, seçim kampanyasını toplumsal cinsiyet ve kadının toplumdaki rolünü tartışmaya dönüştürerek kadınların oyunu ve

desteğini (Rios, 2008:518) kazanmıştır. Başkanlığı döneminde önemli başarılarla ve halk desteğine (%80) rağmen toplumsal cinsiyet sorunları yeterince (Montecinos, 2017:24) ele alınamamıştır. Michelle Bachelet, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin ilk direktörü olarak görev yaptıktan sonra, 2014'te daha cesur yasa teklifleriyle (kürtaj yasağının kaldırılması ve kadınların temsiline kotalı bir seçim reformu) yeniden başkan seçilmiştir. Her iki dönemde de görevleri öncelik ve bağlam açısından büyük ölçüde farklılık gösterse de sosyal konulara (eğitim, kürtaj, işçi reformları, sivil sendikalar) dokunmuş ve Şili'nin yenilenebilir enerji kaynaklarını artırmasıyla (%5'ten %20'ye) net bir vurgu (Rubio, 2021) yapmıştır. Ekonomi büyümüş, yoksulluk azalmış ve kadınlar için önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Her şeyden önce Şililerin istediği türden bir değişimi somutlaştırmıştır: aşağıdan yukarıya demokratik sürece ve sosyal adalete gerçek bir endişeyi (Franceschet ve Thomas, 2010:193) dile getirmiştir. Toplumsal cinsiyet odaklı güçlü bir duruş sergilemiştir ancak bu temelde eleştirilmiştir. Ülke, demokrasinin geri dönüşünden bu yana en ciddi siyasi krize sürüklendikçe ve ekonomi kötüleştikçe, başkana yönelik halk desteği de çökmüştür.

Bir yıl sonra 2007 yılında Latin Amerika'nın *sekizinci* Arjantin'in *ikinci* kadın başkanı *Cristina Fernandez de Kirchner* 54 yaşında başkanlık seçimlerini kazanarak devlet başkanı koltuğuna oturmuştur. Cristina Fernández ve kocası (devlet başkanı Néstor Kirchner) Arjantin'in en güçlü siyasi çiftidir. Cristina Fernández, kocasının siyasi faaliyetlerinde merkezî bir rol oynamıştır ve kocası başkan seçildiğinde kendi siyasi pozisyonuna sahip çıkarak Senato'daki görevine devam etmiştir. Her ne kadar başkan seçilmesine yardım etmiş olsa da kocasından çok daha fazla ulusal siyasi deneyime (Jensen, 2008:225) sahiptir. Cristina Fernández, kocasından hiçbir şey miras almak istemediğinin altını çizmiş ve sahip olduğu her şeyin kendi başarılarının ya da kendi kusurlarının bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Kocasını başkan olmadan çok önce Senatör seçildiği için de övünmüştür. Cristina Fernández, ikinci bir dönem (2011-2015) için yeniden başkan seçilerek siyasetteki yerini pekiştirmiştir. Cristina Fernández, sosyal hakların savunulmasından (kadınlar dahil) yana kutuplaşmış ama güçlü bir akımı temsil etmiştir. Arjantin maço kültürü, politikalarından çok kadınlığına siyasi kariyerinden çok evliliğine odaklanarak eleştirmiştir. Yüksek enflasyon, gelir eşitsizliği, eşit ücret, yolsuzluk ve yüksek suçla ilgili hoşnutsuzluklar da muhalefeti güçlendirmiştir ve bir daha seçilme şansını kaybetmiştir.

Aynı dönem başkanlık yapan kadınlardan bir diğeri *Laura Chinchilla*, Kosta Rika Başkanı Óscar Arias Sánchez'in⁶ isteği ve desteğiyle 2010 yılında başkanlık seçimlerinde aday olmuş ve oyların %47'sini alarak 51 yaşında Kosta Rika'nın ilk, Latin Amerika'nın *dokuzuncu* kadın başkanı olmuştur. Yeni seçilen başkan olarak kabinesinin %39'una kadınları atamıştır, çevresel nedenlerle açık madencilik yasaklamış, uyuşturucuyla mücadele komisyonu ve yaşlıların bakımı için bir ağ oluşturmuştur. Laura Chinchilla, Orta Amerika'daki en yüksek ve en tutarlı büyüme oranlarından (%4,4) birine ulaşmıştır. Bunu bölgedeki en sert enerji geçişini (enerji üretiminin %90'ını yenilenebilir enerjiden karşılanması) yaparak sağlamıştır. Suç oranlarında ve cinayetlerde önemli azalmalara yol açan bir 'vatandaş güvenliği' stratejisi (Rubio, 2021) uygulamayı başarmıştır. Nikaragua ile ortak sınırların anlaşmazlığı, büyüyen bir bütçe açığı ve artan uyuşturucu kaçakçılığı tehdidi (Skard, 2014:238) karşısında ise zorlanmıştır. Başarılı bir yönetim ortaya koymuştur ancak beş ay sonra Brezilya'da Dilma Vana Rousseff'in başkan seçilmesiyle arka planda kalmış ve uluslararası alanda fazla ilgi görememiştir.

Dilma Rousseff, Latin Amerika'nın *onuncu* Brezilya'nın ise ilk kadın başkanıdır. Brezilya Devlet Başkanı Luiz Inácio Lula da Silva, kendi yerine aday göstermiş ve seçim kampanyası sırasında halkı mutlak yoksulluktan işçi sınıfına taşıma noktasında hükümet girişimlerinde yan yana durduklarını (Green, 2011:3) söyleyerek desteğini ortaya koymuştur. Dilma Rousseff, ikinci tur seçimlerde halkın %56 oyunu alarak 1 Ocak 2011'de göreve başlamıştır. Kendisini cinsiyetten bağımsız "presidente" yerine "presidenta" olarak (Skard, 2014:242) tanıtmıştır. Başkanlığı döneminde hareket alanı üzerindeki en büyük kısıtlama parti sisteminin parçalanması olmuştur. Zayıf parti sisteminin kurumsallaşması hükümetteki hem ilk hem de ikinci dönemini katı dış

gözetim seviyeleri ve yönetim tarzı nedeniyle imkânsız (Macaulay, 2017:131) hale getirmiştir. Brezilya ekonomisi aniden yavaşlamış ve ülke bir yüzyıldan fazla bir süredir yaşadığı en kötü resesyona saplanmıştır. Ekim 2014'te ikinci dönem için yeniden seçilen Dilma Rousseff, ilk dönemine göre Kongre'de çok daha düşük bir destek tabanı elde etmiştir. Yine de tekrar seçilmek için önemli bir galibiyet elde etmesine rağmen bütçe yasasını ihlal ettiği iddiasıyla 31 Ağustos 2016'da görevden alınmıştır. Dilma Rousseff, dünyada böyle bir kaderi yaşayan ilk seçilmiş kadın başkan olmuştur.

Bundan sonraki süreçte sol iktidarların düşüşü ya da Pembe Dalga'nın sönmesi kabul edilen dönem başlamıştır ve bundan da en çok kadın başkanlar (Funk, Hinojosa, Piscopo, 2017:420-421) etkilenmiştir. Günümüze kadar sadece tek bir kadın başkan seçilmiş iki başkan da geçici başkan olarak göreve gelmiştir. Üç yıl sonra, 30 Eylül 2019'da Peru'da anayasal bir krizin sonucu olarak Mercedes Rosalba Aráoz 58 yaşında Peru'nun geçici devlet başkanı olmuştur. Latin Amerika'nın *on birinci* başkanı olan Mercedes Aráoz, göreve gelmesinden bir (1) gün sonra hem devlet başkanlığından hem de devlet başkanı yardımcılığından istifa etmiştir. Bu gelişmeden yaklaşık iki ay sonra 12 Kasım 2019'da Bolivya Devlet Başkanı Evo Morales ve yardımcılarının istifası ile ikinci başkan yardımcısı Jeanine Áñez Chávez 52 yaşında Bolivya'nın Geçici Devlet Başkanı olmuştur. Latin Amerika'nın *on ikinci* kadın başkanı Jeanine Áñez, muhalefetin oylarını bölmek için 2020 seçim sürecine katılmayı reddetmiştir ancak Mart 2021'de mevcut eski devlet başkanı bağlantılı rejim tarafından terörizm, isyan ve komplo suçlarından gözaltına alınmıştır. Aynı yılın sonunda, Latin Amerika'nın *on üçüncü* Honduras'ın ilk kadın başkanı 62 yaşındaki Iris Xiomara Castro Sarmiento, 28 Kasım 2021'de seçilmiştir. Honduras'ın eski devlet başkanı kocası Manuel Zelaya'ya karşı 2009 darbesine karşı direnen hareketin liderliğini yapmıştır. Partisinin 2013 başkan aday ve 2017 başkan yardımcısı adaydır. Xiomara Castro, 2021 başkanlık seçim kampanyasını yolsuzluk, militarizmle mücadele ve refah üzerine kurmuş ve %54 oy oranı ile devlet başkanı seçilmiştir.

Sonuç

2022 yılında, Latin Amerika'nın 20 ülkesinin sadece birinde kadın başkan bulunmaktadır. Latin Amerika'da son yedi yılda sadece tek bir kadın başkan seçilmiştir. Bu, Latin Amerika siyasetinde siyasi iktidarın erkek egemenliğine geri dönüşü olarak yorumlansa da esas olarak 2000'lerde başlayan ve 2010'un ortalarında sönen "Pembe Dalga"nın etkisi olarak açıklanmaktadır. Pembe Dalga, muhafazakâr, sağcı bir siyasi dalgayla karşılaşmıştır ve en önemli etkisini de kadın başkan sayısında göstermiştir. En üst siyasi karar alma sürecinde (Devlet Başkanlığı) önemli değişiklikler yaşanmıştır. Latin Amerika merkeze ve sağa kaymış; siyasi gündemleri önceki dönemden belirgin bir ayrılma oluşturan başkanları; Guatemala'da Jimmy Morales, Brezilya'da Michel Temer ve Arjantin'de Mauricio Macri'yi seçmiştir. Solun düşüşü bölgedeki kadınların da başkan seçilme şanslarını etkilemiştir. Ancak son iki yılda muhafazakâr sağcı hükümetlerin politikalarına tepki olarak Latin Amerika'da yeniden Pembe Dalga'dan etkilenen liderler seçilmeye başlamıştır. Bu gelgitin etkisi olarak eski Pembe Dalga başkanı Cristina Fernández, başkan yardımcılığı görevine seçilmiştir. Yeniden sola dönüşün bir göstergesi olarak da son yıllarda bölgenin sağcı hükümetlerine karşı kitlesel protestoların artması gösterilmektedir. Bu, 2010'ların ortalarında muhafazakâr bir tepkiyle büyük ölçüde süpürülen sol hükümetlerin Pembe Dalgası'nın geri dönüşü olarak kabul edilmese de bölgenin solu canlanma belirtileri göstermekte ve kadın başkan sayısına etkisinin nasıl yansıtacağı şimdilik bilinmemektedir. Ancak, yedi yıl aradan sonra 2021'in sonunda Honduras'ta solcu kadın başkanın seçilmesi bu değişimin başladığı izlenimini güçlendirmektedir.

Kadınların seçim zaferlerini sadece elverişli siyasi bağlamların varlığı ile açıklamak doğru değildir. Elbette siyasi koşulların bağlamı önemlidir ancak bu çalışma kadınların yıllardır siyasi kariyerlerini adım adım inşa ettiklerini ortaya koymuştur. Özellikle 2000'li yıllarda başkan seçilen kadınların eğitimleri, meslekleri ve siyasi deneyimleri ile fark yarattıkları, azim ve

mücadeleleri ile başkanlık yarışını kazandıkları görülmektedir. Başkanların hiçbiri siyasette yeni değildir uzun ve mücadele dolu bir siyasi geçmişleri vardır. Bunu da siyasi deneyimleri ile kanıtlamaktadırlar. Kadınlara başkan olmanın yolları kendiliğinden açılmadığı her bir başkanın mücadele, azim ve siyasi deneyim ile kendi yollarını açtıkları ve zirveye ulaştıkları görülmektedir. Her ne kadar aile bağları iktidara giden yolda katkı sağlasa da kadınların seçim zaferini sadece aile bağı ile açıklamak doğru olmayabilir. Çalışma, aile bağı olmadan tamamen kendi nitelikleri ve siyasi deneyimleri ile başkan seçilen kadınların olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Kadınların artan siyasi deneyimleri ve eğitimleri sürecin temel taşlarını oluştururken aile bağı ve elverişli siyasi koşulların varlığı seçilme şansına katkı sağlamaktadır. Kadınların, en üst siyasi pozisyonlara ulaşmaları ve siyasi cam tavanları aşmaları önemlidir ancak bu camların tamamen ortadan kalkması daha uzun bir yola ve kültürel değişime ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Alcántara, M. (2018). Politics in Latin America in the Past Third of a Century (1978–2015). M. Alcántara, J. Blondel ve J. L. Thiébault (Ed.). *Presidents and Democracy in Latin America* (s.5-23). Newyork and London: Routledge.
- Alcántara, M., Barragán, M. and Sánchez, F. (2018). Political Career Trajectories and Social Backgrounds: Latin American Presidents in Comparative Perspective (1978–2015). M. Alcántara, J. Blondel ve J. L. Thiébault (Ed.). *Presidents and Democracy in Latin America* (s.73-89). Newyork and London: Routledge.
- Alexander, A. C. ve Jalalzai, F. (2018). Symbolic empowerment and female heads of states and government: a global, multilevel analysis. *Politics, Groups, and Identities*, 8(1), 24-43. DOI: 10.1080/21565503.2018.1441034.
- Dannefjord, J. (2021). Is there a new Pink Tide on Latin America's horizon? <https://www.theperspective.se/is-there-a-new-pink-tide-on-latin-americas-horizon/> (Erişim Tarihi: 19.01.2022).
- Engler, V (2018). Women in politics in Latin America, from the Pink Tide to the turn to the Right. <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/women-in-politics-in-latin-america-from-pink-tide-to-turn-to-right/>, (Erişim Tarihi: 19.01.2022).
- Cortes-Conde, F. ve Boxer, D. (2015), Breaking the glass & keeping the ceiling: Women presidents' discursive practices in Latin America. J. Wilson and D. Boxer (Ed.). *Discourse, Politics and Women as Global Leaders* (s. 43-67). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Franceschet, S. and Thomas, G. (2010). Renegotiating Political Leadership: Michelle Bachelet's Rise to the Chilean Presidency. R. Murray (Ed.). In *Cracking the Highest Glass Ceiling: A Global Comparison of Women's Campaigns for Executive Office* (s. 177–197). Santa Barbara: Praeger.
- Funk, K. D., Hinojosa, M. ve Piscopo, J. M. (2017). Still Left Behind: Gender, Political Parties, and Latin America's Pink Tide. *Social Politics*, 24 (4), 399-424.
- Green, J. N. (2011). Brazil: Dilma Rousseff's Victory, *NACLA Report on the Americas*, 44 (1), 3-4.
- Hoffmann, A. R. (2019). Women in Leadership in Latin American Regionalism. *Desafios*, 31(1), 349-362.
- IPU (2021). *Women in Politics: 2021*. <https://www.ipu.org/women-in-politics-2021> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Jaquette, J. S. (2017), Women at the Top: Leadership, Institutions and the Quality of Democracy. V. Montecinos (Ed.). *Women Presidents and Prime Ministers in Post-Transition Democracies* (s. 37-59). USA: Palgrave Macmillan.
- Jalalzai, F. (2004). Women Political Leaders. *Women & Politics*, 26 (3-4): 85–108.
- Jalalzai, F. (2008). Women Rule: Shattering the Executive Glass Ceiling. *Politics & Gender*, 4 (02): 205–231.
- Jalalzai, F. (2010). Madam President: Gender, Power, and the Comparative Presidency, *Journal of Women, Politics & Policy*, 31: 132–165.
- Jalalzai, F. and Krook, M. L. (2010). Beyond Hillary and Benazir: Women's political leadership worldwide. *International Political Science Review*, 31(1): 5–21.
- Jalalzai, F. (2013). *Shattered, Cracked, or Firmly Intact: Women and the Executive Glass Ceiling Worldwide*. Oxford: Oxford University Press.
- Jalalzai, F. ve Rincker, M. (2018). Blood is Thicker than Water: Family Ties to Political Power Worldwide. *Historical Social Research*, 43(4), 54-72.
- Jensen, J. S. (2008). *Women political leaders: breaking the highest glass ceiling*. Newyork: Palgrave Macmillan.

- Macaulay, F. (2017). Dilma Rousseff (2011–2016): A Crisis of Governance and Consensus in Brazil. V. Montecinos (Ed.). *Women Presidents and Prime Ministers in Post-Transition Democracies* (s. 123-141). USA: Palgrave Macmillan.
- Molyneux, M. (2003). *Women's Movements in International Perspectives: Latin America and Beyond*. London: Institute of Latin American Studies.
- Montecinos, V. (2017). Introduction. V. Montecinos (Ed.). *Women Presidents and Prime Ministers in Post-Transition Democracies* (s. 1-37). USA: Palgrave Macmillan.
- OECD (2014). *Women, Government and Policy Making in OECD Countries: Fostering Diversity for Inclusive Growth*. OECD Publishing.
- Reyes-Housholder, C. (2016). Presidentas Rise: Consequences for Women in Cabinets? *Latin American Politics & Society*, 58 (3), 1–23.
- Reyes-Housholder, C. and Thomas, G. (2018). Latin America's Presidentas: Overcoming Challenges, Forging New Pathways. L. A. Schwindt-Bayer (Ed.). *Gender and Representation in Latin America* (s. 19-38), New York: Oxford University Press.
- Ríos Tobar, M. (2008). Seizing a window of opportunity: The election of president Bachelet in Chile. *Politics and Society*, 4 (3), 509–519.
- Rubio, V. (2021). Today's Latin America Has No Female Presidents. It's Not Going Well. *Americas Quarterly*. <https://www.americasquarterly.org/article/todays-latin-america-has-no-female-presidents-its-not-going-well/> (Erişim Tarihi: 3.01.2022).
- Saint-Germain, M. A. (2013). Women in Power in Nicaragua: Myth and Reality. M. A. Genovese, and J. S. Steckenrider (Ed.). *Women as Political Leaders* (s.110–144). London: Sage.
- Schwindt-Bayer, L. A., Vallejo, A., Cantú, F. (2020). Gender and Family Ties in Latin American Legislatures. *Politics & Gender*, 1-25.
- Skard, T. (2014). *Women of Power: Half a Century of Female Presidents and Prime Ministers Worldwide*. United Kingdom: Policy Press.
- Tali, R. ve Tokuroğlu, B. (2018). Kamusal/Siyasal Alanda Görünürlük: Türkiye'de Kadın Belediye Başkanlarının Siyasi Temsili Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(8), 111-122.
- Tali, R. (2019). *Kadınların Yerel Siyasi Temsil Süreçleri*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Watson, R. P., Jencik, A. and Selzer, J. A. (2005). Women World Leaders: Comparative Analysis and Gender Experiences. *Journal of International Women's Studies*, 7(2), 53-76.
- Weir, S. J. (2013). Perónisma: Isabel Perón and the Politics of Argentina. M. A. Genovese ve J. S. Steckenrider (Ed.). *Women as Political Leaders* (s.256–270). London: Sage
- Yarar, A. ve Erbaş H. (2017). Latin Amerika'da Toplumsal Hareketler ve Kadınlar: Zapatista Örneği. *DTCF Dergisi*, 57 (2), 1069-1101.

¹ Latin Amerika'ya özgü olgulardır. Marianismo, geleneksel olarak kadınlara mahsus bir din olan Katoliklikten türemiştir. Marianismo, kadınları aynı anda hem güçlendirmekte hem de sınırlamaktadır. Kadınlara siyasi roller bahsedilebilse de, bu rolleri kendi çıkarları için oynamazlar. Benzer şekilde, daha büyük iyilik adına hareket eden kadınların "ahlaki üstünlüğüne" odaklanma, uygun "eril" ve "dişil" rollerin geleneksel klişelerinden kaynaklanmaktadır. Marianismo ile ilgili olarak, kadınlık annelikle eşittir. Machismo, erkeklerin toplumdaki üstünlüğünü ve egemenliğini aynı zamanda erkeklerden beklenen saldırgan davranışları ve fiziksel gücü temsil etmektedir (Jalalzai, 2013: 98; Yazar ve Erbaş, 2017: 1078)

² Plaza de Mayo, Arjantin'in başkenti Buenos Aires'in ünlü meydanında beyaz şalları ile Madres ve Abuelas (anneler ve büyük anneler) haftalık tempolu yürüyüşleriyle ikonik figürler (Cortes-Conde ve Boxer, 2015: 46) haline gelmiştir.

³ Toplumsal cinsiyet çıkarları, kadınların (veya bu nedenle erkeklerin) toplumsal cinsiyet özellikleri aracılığıyla toplumsal konumlanmaları nedeniyle geliştirebilecekleri çıkarlardır. Toplumsal cinsiyet çıkarları, her biri farklı bir şekilde türetilen ve her biri kadınların özneliği için farklı çıkarımlar içeren stratejik veya pratik olabilir. Stratejik toplumsal cinsiyet çıkarları, kadınların tabi kılınmasının analizinden ve mevcut olanlara alternatif, daha tatmin edici bir dizi düzenlemenin formüle edilmesinden türetilir. Bu etik ve teorik kriterler, cinsiyete dayalı iş bölümünün ortadan kaldırılması, ev içi emeğin ve çocuk bakım yükünün hafifletilmesi, kurumsallaşmış ayrımcılığın ortadan kaldırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi kadınların tabi kılınmasının üstesinden gelmek için stratejik hedeflerin formüle edilmesine yardımcı olur. Siyasi eşitlik, çocuk doğurma konusunda seçme özgürlüğünün tesisi ve erkek şiddetine karşı yeterli önlemlerin alınması stratejik toplumsal cinsiyet çıkarları olarak adlandırılacak şeyleri oluşturur ve feministler tarafından kadınların "gerçek" çıkarları olarak görülür. Pratik toplumsal cinsiyet çıkarları, kadınların toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü içinde konumlanmasının somut koşullarından kaynaklanmaktadır. Stratejik toplumsal cinsiyet çıkarlarının aksine bunlar, dış müdahaleler yerine bu konularda bulunan kadınlar tarafından formüle edilmektedir. Pratik çıkarlar genellikle acil algılanan ihtiyaca bir yanıt ve genellikle kadınların kurtuluşu veya cinsiyet eşitliği gibi stratejik bir hedef gözetmez. Toplumsal cinsiyet ve sınıf iç içe geçmiştir ve genellikle ekonomik nedenlerden dolayı yoksul kadınlar daha kolay harekete geçebilir. Bu yüzden, pratik çıkarlar sınıf etkilerinden masum değildir ve toplumsal cinsiyete dayalı boyun eğmenin hakim biçimlerine (Molyneux, 2003: 43-44) meydan okumamaktadır.

⁴ Kontralar, 1979'da Nikaragua Devrimi'nin ardından iktidara gelen Nikaragua'daki Ulusal Yeniden Yapılanma Hükümeti'nin Marksist Sandinista Cuntasına karşı, 1979'dan 1990'ların başına kadar aktif olan, ABD destekli finanse edilen çeşitli sağcı isyancı gruplardır.

⁵ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Barış, Demokrasi ve Kadın Hakları için Gandhi Altın Madalya ödülü verilmiştir.

⁶ Óscar Arias Sánchez, Orta Amerika barış planı nedeniyle 1987 yılında Nobel Barış Ödülü'nü almıştır.